

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

У статті розглянуто особливості організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти. Визначено, що одним із основних завдань навчання та виховання глухих дітей та дітей зі зниженим слухом є забезпечення можливості для адаптації в соціальному середовищі, підготовки до трудової діяльності, самообслуговування, самозабезпечення і сімейного життя.

Проведено аналіз фахової та науково-педагогічної літератури, який дає підстави стверджувати, що проблеми розвитку, навчання, виховання дітей із порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти досліджуються значною кількістю науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних.

Висвітлено напрями, за якими проводяться корекційно-розвиткові заняття для дітей з порушеннями слуху. А саме: розвиток слухового сприймання, розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання, формування вимови, ритміка та лікувальна фізкультура.

Наголошено, що в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням працює команда психолого-педагогічного супроводу, яка розробляє та реалізовує систему заходів з організації освітнього процесу. Також до роботи у закладі з інклюзивним навчанням можуть бути включені фахівці (сурдопедагоги) зі спеціальних закладів освіти.

Описано основні типи засобів інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються для навчання дітей. Розкрито значення комп'ютерної корекційно-навчальної програми «Живий звук». Цей комплекс призначений для проведення індивідуальних корекційних слухомовленнєвих занять, як в спеціальних дошкільних та шкільних закладах для дітей з порушеннями слуху та мовлення, так і в закладах освіти з інклюзивним навчанням. Комплекс «Живий звук» включає в себе спеціально підготовлений набір навчально-корекційних програм, які спрямовані на допомогу дітям з порушеннями слуху та мовлення різного ступеня тяжкості та походження.

Зазначено, що своєчасне слухопротезування, правильно і професійно підібраний слуховий апарат сприятиме гармонічному розвитку дитини, що дасть можливість успішно навчатися в закладах освіти з інклюзивним навчанням.

Запропоновано рекомендації вчителям, які навчають дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: інклюзивне навчання, дитина з порушеннями слуху, заклади загальної середньої освіти, сурдопедагог, команда психолого-педагогічного супроводу, корекційно-розвиткова робота, слухопротезування, слухові апарати, кохлеарна імплантація.

The article examines the peculiarities of the organization of inclusive education of children with hearing impairment in institutions of general secondary education. It was determined that one of the main tasks of education and upbringing of deaf and hard-of-hearing children is to provide opportunities for adaptation in the social environment, preparation for work, self-care, self-sufficiency and family life.

An analysis of professional and scientific-pedagogical literature was carried out, which gives grounds for asserting that the problems of development, education, and upbringing of children with hearing impairment in general secondary education institutions are studied by a significant number of scientists, both foreign and domestic. The directions in which corrective and developmental classes are conducted for children with hearing impairment are highlighted. Namely: the development of auditory perception, the development of auditory-visual-tactile perception, the formation of pronunciation, rhythm and physical therapy.

It is emphasized that in institutions of general secondary education with inclusive education, a team of psychological and pedagogical support works, which develops and implements a system of measures for the organization of the educational process. Specialists (pedagogues of the deaf) from special educational institutions may also be included in the work at an institution with inclusive education.

The main types of information and communication technologies used for teaching children are described. The value of the computer correction and training program "Live Sound" is revealed. This complex is intended for conducting individual corrective hearing and speech classes, both in special preschool and school institutions for children with hearing and speech impairments, and in educational institutions with inclusive education. The "Living Sound" complex includes a specially prepared set of educational and correctional programs aimed at helping children with hearing and speech impairments of various degrees of severity and origins.

It is noted that timely hearing prosthesis, properly and professionally selected hearing aid will contribute to the harmonious development of the child, which will give an opportunity to successfully study in educational institutions with inclusive education.

Recommendations are offered to teachers who teach children with hearing impairment in general secondary education institutions.

Key words: inclusive education, child with hearing impairment, institutions of general secondary education, teacher of the deaf, team of psychological and pedagogical support, corrective and developmental work, hearing aids, hearing aids, cochlear implantation.

УДК 376-056.263
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.21>

Олефір Н.В.,

ст. викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської
обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні набуває актуальності проблема підвищення якості навчання і виховання дітей з порушеннями слуху та підготовка їх до самостійного життя. Право на

рівний доступ до якісної освіти та навчання за місцем проживання мають усі без винятку діти, адже воно закріплене Конституцією України та іншими нормативно-правовими документами. Саме тому, проблема навчання дітей з особливими

освітніми потребами, у тому числі дітей з порушеннями слуху, у закладах загальної середньої освіти набуває неабиякої актуальності, адже кожна дитина, незважаючи на стан здоров'я, наявності фізичного або інтелектуального порушення, має право на освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти її однолітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проведений нами аналіз фахової та науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що проблеми розвитку, навчання, виховання дітей із порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти досліджуються значною кількістю науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних. В нашій державі вивчення питань щодо змісту та організації психолого-педагогічного супроводу навчання означеної категорії дітей, підвищенням ефективності підготовки їх до інтеграції у соціум займається низка вчених, зокрема С. Кульбіда, С. Литовченко, В. Жук, О. Таранченко, О. Вовченко, В. Шевченко. Однак проведені науковцями дослідження свідчать про дещо суперечливе ставлення до навчання дітей з порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням з боку педагогів. Тому, на нашу думку, це питання вимагає подальшого вивчення.

Мета статті. Здійснити аналіз науково-педагогічної літератури з метою розкриття особливостей організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Передумови успішності учнів з порушеннями слуху закладаються на початку життя та великою мірою залежать від того, як розвивається дитина у перші роки. Перше завдання – вчасно виявити порушення.

Виявлене порушення слуху розглядається як показання до термінових дій:

- зі слухопротезування;
- зі спеціальної педагогічної допомоги;
- з організації розвивального середовища в родині [4, с. 12].

Безумовно, одним із основних завдань навчання та виховання дітей з порушеннями слуху є забезпечення можливості для адаптації в соціальному середовищі, підготовки до трудової діяльності, самообслуговування, самозабезпечення і сімейного життя [6, с. 427].

Ступінь участі дитини з особливими освітніми потребами в соціальному житті залежить від багатьох чинників, і перш за все, від якості освітніх послуг.

Серед багатьох педагогів масових освітніх закладів дуже часто існує така думка, що дитину з порушеннями слуху слід навчати у спеціальному закладі. Однак зарубіжний і вітчизняний практичний досвід свідчить про непоодинокі випадки успішного навчання глухих дітей і дітей зі зниженим слухом у масових закладах загальної середньої освіти серед однолітків, які чують. Наразі й батьки дітей з порушеннями слуху дедалі частіше висловлюються на користь інклюзивного навчання [1, с. 46].

Зазначимо, що відповідно Постанови Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», особи з особливими освітніми потребами можуть здобувати освіту у закладах з інклюзивним навчанням. А батьки дитини мають право обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття освіти. І, якщо батьки бажають, щоб дитина навчалася в ЗЗСО, то керівник закладу освіти на підставі заяви одного з батьків (інших законних представників) учня та висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, що надається інклюзивно-ресурсним центром, утворює інклюзивний клас та організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром [7].

У листі Міністерства освіти і науки України від 19.09.2017 року № 1/11-9320 «Про організацію корекційно-розвиткової роботи з дітьми із порушеннями слуху, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах» зазначено, що одним із провідних напрямів навчально-виховної роботи з дітьми з порушеннями слуху (глухих та зі зниженим слухом) є надання комплексних реабілітаційних послуг шляхом проведення системи корекційно-розвиткових занять [8].

Для дітей з порушеннями слуху корекційно-розвиткові заняття проводяться за напрямками: розвиток слухового сприймання, розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання, формування вимови, ритміка та лікувальна фізкультура [8].

Основними завданнями корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями слуху є:

- розвиток особистості (когнітивної, емоційно-вольової, ціннісно-мотиваційної і поведінкової сфер) та формування комунікативних навичок за допомогою усної та жестової мов;
- удосконалення навичок спілкування на слухозоровій основі (використання збережених аналізаторів та розвиток слухового/слухо-зоро-тактильного сприймання), сприймання та продукування мовлення;
- подолання вторинних порушень пізнавальної діяльності;
- розширення поняття про оточуюче середовище, поповнення запасу словесних та жестових одиниць;
- посилення слухового компоненту в умовах слухозорового та вібраційного сприймання мовлення [8].

Слід зазначити, що в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням працює команда психолого-педагогічного супроводу, яка розробляє та реалізовує систему заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини з порушеннями слуху.

До складу команди включають директора або заступника директора з навчально-виховної роботи, класного керівника дитини (або вчителя початкових класів), учителів, асистента вчителя,

практичного психолога, соціального педагога, спеціального педагога (сурдопедагога), за необхідності інших фахівців, обов'язково батьків або законних представників дитини. До участі у засіданнях команди психолого-педагогічного супроводу можуть також запрошувати лікаря-отоларинголога, сурдолога, асистента дитини, спеціалістів системи соціального захисту населення, служби у справах дітей, представників громадських організацій або інших осіб, які займаються вирішенням питань соціального, психологічного, педагогічного супроводу дітей та їхніх родин [4, с. 19].

Також, до роботи у закладі з інклюзивним навчанням можуть бути включені фахівці (сурдопедагоги) зі спеціальних закладів освіти.

Вони залучаються до:

- психолого-педагогічного діагностування;
- розробки ІПР;
- моніторингу успішності, виявлення труднощів, аналізу причин та визначення шляхів подолання труднощів та перешкод;
- консультування батьків;
- консультування педагогів щодо навчання дітей із порушеннями слуху, адаптування фізичного середовища, специфіки викладання тощо;
- дозованої допомоги дитині (додаткові заняття з окремих предметів, асистування за потребою);
- корекційно-розвиткових занять (індивідуальні заняття з розвитку слухового сприйняття і мовлення та інші за необхідністю) [4, с. 22].

Сьогодні існує низка програм, технічних засобів та ресурсів, які допомагають дітям з особливими освітніми потребами у навчанні.

Основними типами засобів інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються для навчання дітей з порушеннями слуху, є такі:

- стандартні технології – наприклад, комп'ютери, що мають вбудовані функції налаштування для осіб з особливими освітніми потребами;
- допоміжні технології: слухові апарати, пристрої для читання з екрану, клавіатури зі спеціальними можливостями, та ін. Допоміжні технології – це пристрої, продукти, обладнання, програмне забезпечення або послуги, спрямовані на посилення, підтримку або поліпшення функціональних можливостей людей з особливими освітніми потребами [3, с. 179].

На нашу думку, значний інтерес фахівців викликає комп'ютерна корекційно-навчальна програма «Живий звук». Цей комплекс призначений для проведення індивідуальних корекційних слухомовленнєвих занять, як в спеціальних дошкільних та шкільних закладах для дітей з порушеннями слуху та мовлення, так і в закладах освіти з інклюзивним навчанням. Комплекс «Живий звук» включає в себе спеціально підготовлений набір навчально-корекційних програм, які спрямовані на допомогу дітям з порушеннями слуху та мовлення різного ступеня тяжкості та походження [5, с. 383].

Багато фахівців, науковців, сурдопедагогів розуміють, що заклади загальної середньої освіти,

де навчаються діти з порушеннями слуху, можуть якісно виконувати свої завдання тільки за умови забезпечення всіх глухих та зі зниженим слухом учнів якісними індивідуальними слуховими апаратами, звукопідсилюючою технікою, комп'ютерними технологіями та іншими засобами передачі інформації. Цю ідею підкреслюють такі вітчизняні науковці як С. В. Литовченко, О. Ф. Федоренко, О. М. Таранченко. Тому, своєчасне слухопротезування, правильно і професійно підібраний слуховий апарат сприятиме гармонічному розвитку дитини, що дасть можливість успішно навчатися в закладах освіти з інклюзивним навчанням.

На сьогодні найбільш перспективним напрямком реабілітації глухих дітей вважається кохлеарна імплантація, яка є різновидом слухопротезування.

Сучасні високі технології кохлеарного протезування і правильно організована слухомовленнєва реабілітація дитини при активній участі в цьому процесі батьків нададуть реальну можливість глухим дітям відновити слухове сприймання та спілкування, розвиватися і жити повноцінним життям та значно покращити його якість [2, с. 398].

Наголосимо, що наявність у класі дитини з порушеннями слуху потребує особливого ставлення до неї з боку педагогів під час заняття. Вчителі повинні враховувати потреби дітей та специфіку засвоєння матеріалу, бо відповідно до цього визначаються освітні та корекційно-розвивальні завдання.

Щоб допомогти учневі з порушенням слуху засвоїти матеріал, доречно:

- спростити теоретичні викладки, використовувати доступні формулювання;
- спрямувати діяльність у практичне русло;
- збільшити міру допомоги (учителем, іншими дітьми) та співучасті;
- використовувати різні комунікативні засоби, словесну, жестову мови, дактилювання;
- передбачити індивідуалізований темп засвоєння матеріалу;
- використовувати умовні позначення для пред'явлення завдання;
- надавати покрокові інструкції, алгоритми, зразки виконання завдань;
- вживати додаткові прийоми для усвідомлення змісту та запам'ятовування матеріалу (наприклад, піктограми);
- зображати матеріал за допомогою схем;
- адаптувати текст;
- використовувати додаткові орієнтири (зразок виконання, початок виконання, опорні слова, малюнки тощо);
- забезпечувати достатню кількість повторень [4, с. 38].

Зазначимо, що фахівцями Дніпропетровського обласного методичного ресурсного центру надано рекомендації вчителям, які навчають дітей з порушеннями слуху:

- учитель у роботі з дітьми повинен знати рівні слухової чутливості кожного з вух дитини (для того

щоб знаходитися з боку вуха з меншою втратою слуху);

– навчитися перевіряти справність слухового апарату дитини, змінювати елементи живлення в пристроях;

– узгодити спільно з батьками вимоги до дитини;

– взаємне розташування вчителя й дитини має бути таким, щоб учень бачив губи педагога, тому що такі діти добре «зчитують» з губ;

– починаючи розмову, приверніть увагу учня: назвіть його на ім'я чи торкніться його руки. Тактильний контакт сприятиме емоційному зближенню з дитиною, позитивно налаштує на навчальну діяльність;

– на початку уроку доцільним буде, налаштувавши дитину на робочий лад, провести мовну розминку (запитати яка зараз пора року, число, місяць, день тижня, тощо);

– звертаючись і розмовляючи з учнем, дивіться на нього, щоб він міг бачити усі ваші рухи (артикуляцію, вираз обличчя, жести, мову тіла);

– перед тим, як розпочати повідомлення нового матеріалу, інструкцій щодо виконання завдання тощо, переконайтеся, що учень дивиться на вас і слухає;

– не затуляйте обличчя руками, не говоріть обернувшись до учня спиною. Якщо необхідно - зробіть запис на дошці, а потім, повернувшись обличчям до класу, повторіть написане та прокоментуйте;

– під час уроків використовуйте наочні демонстраційні матеріали. Користуйтеся роздатковим матеріалом, що найповніше передає зміст уроку;

– стежте за тим, щоб учень отримував інформацію в повному обсязі. Звукову інформацію необхідно підкріплювати та дублювати зоровим сприйняттям тексту, таблиць, опорних схем тощо. Пишіть основні моменти на дошці;

– говоріть достатньо гучно (але не надто - це спотворює слова), чітко, рівно, в нормальному темпі, не перебільшуючи артикуляцію, рухи губами. Слід пам'ятати, що гучний голос (звук) викликає больові відчуття у дітей з порушенням слуху, тому в жодному разі не можна кричати;

– домагайтесь правильної вимови дитиною слів, фраз. Помилки у вимові не залишайте невідрізненими;

– забезпечте подачу інформації, завдань на електронних носіях;

– оволодіння вчителем і однокласниками альтернативними системами спілкування, якими користується дитина з порушеннями слуху (жестовою мовою, дактилем) є бажаним;

– не забувайте про засоби безпеки в надзвичайних ситуаціях в класі та школі для цієї групи дітей [9].

Таким чином, вчителі мають знати особливості учнів з порушеннями слуху, володіти певними

технологіями та спеціальними прийомами роботи з ними, і пам'ятати, що основну роль у адаптації дітей до життя в колективі школи і класу відіграють саме педагоги.

Висновки. Отже, розкриті нами завдання, особливості організації інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху, напрямки, за якими проводяться корекційно-розвиткові заняття, та надані рекомендації вчителям щодо навчання дітей означеної категорії, сприятимуть створенню підґрунтя для їх успішної адаптації в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти та досягненню позитивного навчально-корекційного результату.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Литовченко С. В. Дитина з порушенням слуху. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.

2. Мороз Б. С. Кохлеарна імплантація. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.- метод. зб.: Вип. 6. Київ, 2005. 398 с.

3. Мотуз Т. В., Пасічник Л. В., Баранець Я. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в інклюзивному середовищі закладу освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 2, 2021. С. 172-181.

4. Навчання дітей із порушеннями слуху : навч.-метод. посіб. / С. В. Кульбіда та ін. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 216 с.

5. Олєфір Н. В. Використання комп'ютерної корекційно-навчальної програми «Живий звук» у процесі роботи над формуванням вимови та розвитком слухового сприймання у дітей з порушенням слуху. *Trends of development modern science and practice* : зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., м. Стокгольм, Швеція, 16-19 листоп. 2021 р. Стокгольм, Швеція, 2021. С. 382-386.

6. Олєфір Н. В. Особливості корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями слуху. *Innovative areas of solving problems of science and practice* : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Осло, Норвегія, 08-11 лист. 2022 р. Осло, Норвегія, 2022. С. 427-429.

7. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2021 р. № 957 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-p#Text> (дата звернення: 20.03.2023).

8. Про організацію корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями слуху, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах : лист Міністерства освіти і науки України від 19.09.2017 р. № 1/11 – 9320. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-korekcijno-rozvitkovoyi-robotiz-ditmi-iz-porushennyami-sluhu-yaki-navchayutsya-u-zagalnoosvitnih-navchalnih-zakladah> (дата звернення: 21.03.2023).

9. Рекомендації вчителям, які навчають дітей з порушенням слуху. Дніпро : ДОМРЦ, 2020. URL: <https://irc-netushyn.miskrada.org.ua/news/13-45-59-29-10-2020/> (дата звернення: 22.03.2023).